

Quantum Holistic Phenomenological Approach; a New Perspective to the Institution and Institutional Changes

Mohammad Taghi Gilak hakimabadi (corresponding author, Professor, Department of Theoretical Economics, Faculty of Economic and Administrative Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, mtgilak@umz.ac.ir)

Aboozar Moradi (Ph.D student, Department of Theoretical Economics, Faculty of Economic and Administrative Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, Assistant Professor, Department of Physics, Faculty of Basic Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran, abozar.moradi58@pnu.ac.ir)

Zahra Karimi Moughari (Associate Professor, Department of Theoretical Economics, Faculty of Economic and Administrative Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, zakarimi@umz.ac.ir)

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2023/09/03

Accepted: 2024/01/01

Key Words:

Uncertainty Principle,
inconsistent experiences,
institutional changes,
transition period,
Intentional actions

EXTENDED ABSTRACT

The purpose of this article is to redefine the concept of institution and introduce the idea of transition duration in the process of institutional changes. One of the key features of the transition duration is the uncertainty it brings, leading to the unpredictability in individual's behavior for each other. The concept of uncertainty and its implications were first introduced in economic literature by John Maynard Keynes, who attributed its origin to the "animal spirit" of man. In order to understand the reasons for the existence of the transition duration in institutional changes and its impact on policy-making, it is crucial to rethink the concept of uncertainty. However, in this research, the source of uncertainty is seen as intentional actions of human. In the 20th century, by accepting the Causal Closure of Classical Physics (CCCP), social science has evaded to study and discuss the first-person intentional actions and their effects on social phenomena. Practically, studying the effects of first-person intentional actions on economic and social phenomena requires departing from the CCCP. On the other hand, in recent years, the quantum decision-making theory

has emerged, which suggests that individual's behavior follows the laws of quantum physics. If human behavior follows the basic laws of quantum physics, then by applying idealistic interpretations of quantum theory, one can redefine the individual's decision-making system in such a way to include the role of intentional actions and the influence of the experimental background in decision-making system. Therefore, this study is purely theoretical in nature. The main presuppositions on which the arguments are based are: 1) Man is a social but utilitarian being who uses cost-benefit analysis in decision-making. 2) The model of a person's decisions and their cost-benefit analysis has a quantum nature and does not follow the rules of classical physics.

Applying the idealist interpretation of the quantum theory, the present study intends to introduce a novel conceptual framework titled "The Quantum Holistic Phenomenological Approach" to analyze the nature of institutions and institutional changes based on its relationship with the first-person intentional actions, which stem from a quantum cost-benefit model. Based on this, first, a quantum model of the person's decision-making process has been introduced, in which the person's cognition is represented as a quantum wave function, and their intention as the cause of collapse, and their experience as a process of wave function collapse. This definition highlights two important features: Firstly, the impact of the individual's intentional actions and the experimental context on an individual's decision-making process are taken into account. Secondly, a person's decisions are optimal from his/her own point of view at that moment. But because of the dependence of the decision-making process on the intention of the individual and the experimental background, his/her behavior has inherent uncertainty and is unpredictable for others. According to the nature of individual decision-making in the quantum model, which is accompanied by inherent uncertainty, institutions are the result of the intentional actions of individuals sharing information with each other based on a cost-benefit model in a given empirical context. This is done to reduce the uncertainty of individual decisions for Others and enable social coexistence. Also due to the dependency of the institutions on their practical base of formation, imitating the Heisenberg uncertainty principle in the quantum realm, experiences are categorized

into two groups consistent and inconsistent. The consistent experiences are those with no external effects, which do not change the people's mental states and their information-sharing approach with others. Acceptation of the path dependency on the institution and some of their stability in our proposed model is due to the absence of the external effects of the consistent experiences. The inconsistent experiences are those with external effects, yielding changes in the information-sharing schemes between people. New and innovative experiences are considered inconsistent experiences because there is no record of them in the mind to share with others. From the perspective of our theoretical approach, the institutional changes are stemmed from the external effects of pervasive inconsistent experiences that change the pattern of sharing information between people and as a result lead to disruption of the former institutions.

The most important findings and achievements of the introduced theoretical framework compared to the new institutionalism are; the assumption of bounded rationality is rejected so that the foundation of the ubiquitous character of uncertainty in the world is not the individual's imperfect perception of reality, but it is the other's failure, as the third person, to find out individual's optimal choices. Institutions are established according to the intended individual's calculation of the cost-benefit, who decides to share how much of the information in their mind with others and to reduce his/her individuality to lowering the intrinsic uncertainty of their optimal decisions for others, making social coexistence possible. The institutions' function depends on their practical base of formation and individual's intention, especially the political leaders. The reason of institutional changes is the external effects of pervasive inconsistent experiences. Due to the external effects of those experiences, the former institutions become soft and do not work properly. Formation of the new institutions following the novel situation requires that the transition duration passes by. Governments need to engage directly in the rent distribution to form and stabilize the new institutions to reduce the time needed for the transition duration.

According to new institutionalists, the best institutions for leaving societies out of the trap of underdevelopment are those that restrict the intentional actions of political leaders in distributing rent. In fact this argument is based

on the assumption that individuals have an imperfect understanding of external reality. In such a world, what can lead to the gradual correction of the error of people's choices in conditions of uncertainty is the learning caused by competition in conditions of scarcity. However, the proposed "Quantum Holistic Phenomenological Approach" in this study rejects the assumption of imperfect understanding of reality by individuals. Our theoretical approach suggests a new perspective on institutional changes, which aligns with the findings of the last two decades of studies about rent distribution on the development process of countries. In fact due to the political, social and economic consequences of the transition duration, intentional actions of political leaders in the distribution of rent is inevitable.

Unlike the new institutionalists, our proposed theoretical framework does not make a general judgment about the limits and boundaries of these intentional actions or the most efficient form of institutions. The optimality of leaders' intentional actions in allocating resources depends on the political, social and economic conditions in which institutions are formed, as well as the ideology of political leaders and the structure of the natural endowments of that society. Therefore, the focus should be on discussing the quality of these intentional actions, rather than limiting them.

رویکرد پدیدارگراییانه کوانتمی؛ نگاهی نو به مسئله نهادها و تغییرات نهادی

محمدتقی گیلک حکیم‌آبادی (نویسنده مسئول، استاد، اقتصاد نظری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران،
(mtgilak@umz.ac.ir)

ابوذر مرادی (دانشجوی دکتری، اقتصاد، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران و

استادیار، گروه فیزیک، دانشکده علوم پایه، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، (abozar.moradi58@pnu.ac.ir)

زهرا کریمی موغاری (دانشیار، اقتصاد نظری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، (zakarimi@umz.ac.ir)

اطلاعات مقاله

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱

واژگان کلیدی:

اصل عدم قطعیت،

تجربیات ناسازگار،

تغییرات نهادی،

دوره گذار،

کنش‌های قصدمندانه

در این مقاله با به‌کارگیری تفاسیر ایده‌آل‌گرا از نظریه کوانتم، چارچوب مفهومی جدیدی تحت عنوان «رویکرد پدیدارگراییانه کوانتمی» برای تحلیل ماهیت نهادها و تغییرات نهادی معرفی شده است. دستاوردهای چارچوب نظری ما در مقایسه با نهادگرایان جدید عبارت‌اند از: فرض عقلانیت ناقص رد می‌شود؛ به طوری که شالوده عدم اطمینان فراگیر در جهان، پیش‌بینی ناپذیر بودن انتخاب‌های بهینه فرد برای افراد دیگر در مقام سوم شخص است. ایجاد نهادها محصول هزینه - فایده کردن فرد قصدمند است که تصمیم می‌گیرد برای کاستن از عدم قطعیت ذاتی تصمیمات بهینه خود برای دیگران به چه میزان اطلاعات ذخیره‌شده در ذهن خود را با دیگران به اشتراک بگذارد و از فردیت خود بکاهد تا زیست اجتماعی با دیگران امکان‌پذیر شود. براساس اصل عدم قطعیت هایزنبرگ نشان داده شد که منشأ تغییرات نهادی تجربیات ناسازگار با آثار خارجی فراگیر هستند؛ به طوری که با وجود وابستگی به مسیر نهادها، تغییرات آن تدریجی نیست؛ بلکه در یک دوره گذار صورت می‌پذیرد. به دلیل آثار خارجی، تجربیات ناسازگار قواعد بازی سابق مختل شده و نهادهای جدید، قوام و استحکام لازم را ندارند. کوتاه شدن دوره گذار درگرو مداخله مستقیم دولت‌ها در توزیع رانت جهت قوام‌بخشی به قواعد بازی جدید است.

مقدمه

ورای مادی بودن گسترش داده است؛ به طوری که پدیده‌های ذهنی و قصدمندانه با وجود آنکه مادی نیستند، ولی فیزیکی‌اند و دارای قدرت علی. بنابراین، با به‌کارگیری این تفسیر، چالش فلسفی پیش‌رو در مطالعه علمی پدیده‌های قصدمندانه اول شخص برداشته می‌شود. مرادی (۱۴۰۲ الف) چارچوب نظری جدیدی را تحت عنوان «رویکرد پدیدارگراییانه کل‌گرای کوانتومی» توسعه داد که در آن متأثر از وندت (۲۰۱۵) ساختارهای اجتماعی^۸ به‌عنوان یک ابرحالت^۹ کوانتومی در نظر گرفته شد.

در مقاله حاضر در نظر است افزون بر بسط دیدگاه وندت در مورد ساختارهای اجتماعی، به مسئله نهادها و تغییرات نهادی پرداخته شود. نوآوری اصلی مقاله در مقایسه با اثر وندت آن است که اولاً، به تبیین مسئله نهادها و تغییرات نهادی در یک الگوی کوانتومی پرداخته است؛ در حالی که وی اساساً به چنین موضوعی ورود نکرده و صرفاً با طرح استدلالی کلی بر آن شده است که ساختارهای اجتماعی، ماهیتی کوانتومی دارند؛ دوم آنکه، برخلاف چارچوب وندت، در رویکرد مورد نظر این مقاله، مزیت اصلی چارچوب نئوکلاسیکی (یعنی نقطه شروع تحلیل مسئله در آن بر مبنای یک الگوی هزینه-فایده) حفظ شده و مبنای تحلیل خود از علت شکل‌گیری نهادها و چگونگی تغییرات آن را براساس آن قرار داده است. این کار با الهام از پیشرفت‌های دو دهه اخیر در علوم شناختی و فلسفه ذهن صورت گرفته است با لحاظ این تفاوت بنیادین که شیوه تصمیم‌گیری فرد و مدل هزینه-فایده او در یک الگوی کوانتومی می‌گنجد، نه منطق انتزاعی کلاسیکی.

پیشینه پژوهش

نهادها قوانین بازی جامعه هستند و در نتیجه سبب ساختارمند شدن انگیزه‌های نهفته‌شده در مبادلات بشری می‌شوند (نورث، ۱۳۷۷). ترتیبات نهادی بر توزیع قدرت و ثروت در جامعه تأثیر می‌گذارد (سرزیم، ۱۴۰۱). از دیدگاه نهادگرایان جدید، ترتیبات نهادی موجود با تحمیل قیدهایی بر انتخاب‌های کنشگران، مدیران و سیاست‌گذاران اقتصادی موجب می‌شود انتخاب‌های آنها تحت تأثیر این قیود قرار گیرد. با وجود تأکید بر اهمیت نقش

تصور رایج در علوم اجتماعی قرن بیستم متأثر از علوم تجربی کلاسیک، آن است که صرفاً می‌توان واقعیت‌های بیرونی به‌عنوان امری مستقل از کنش‌های قصدمندانه اول شخص را مطالعه کرد. عدم‌ورود علوم اجتماعی در قرن گذشته به مطالعه پدیده‌های قصدمندانه در مقام اول شخص در یک دعوی فلسفی نسبتاً قدیمی به نام مسئله جسم-ذهن ریشه دارد که منشأ آن نیز چیزی نیست جز گرفتار شدن در دام بستار علی فیزیکی کلاسیک (CCCP).^۱ اما طی دو دهه اخیر مسئله قصدمندی و عاملیت انسان در مقام اول شخص و رابطه آن با واقعیت در علوم اجتماعی به یکی از موضوعات بسیار مهم در فلسفه ذهن و علوم شناختی تبدیل شده است (سرل، ۱۳۹۶). در عمل، مطالعه تأثیر کنش‌های قصدمندانه در مقام اول شخص بر پدیده‌های اجتماعی درگرو بازنگری اساسی درباره نحوه اندیشیدن به مسئله سنتی جسم-ذهن است و این بازنگری خود نیازمند گذار از CCCP است. در سال‌های اخیر دو دیدگاه در این باره مطرح شده است: مباحث مرتبط با مادی‌گرایی جدید (دالفیجن و تورین، ۲۰۱۲)^۲ که مورد بحث ما در مقاله حاضر نیست؛ و دیدگاه دیگر که به‌کارگیری تفسیر ذهنیت‌گرا از نظریه کوانتم و بسط آن به ساحت علوم اجتماعی است (وندت، ۲۰۱۵)^۳.

پرسشی که ممکن است به ذهن خطور کند آن است که نقش نظریه کوانتم در این میان چیست؟ الکساندر وندت با به‌کارگیری تفسیر ایده‌آل‌گرا از نظریه کوانتم و تفسیر پریماس^۴ از ناوردایی معکوس زمانی تابع موج^۵ بین آنچه علت^۶ و آنچه دلیل^۷ نامیده نامیده می‌شود یک تفاوت بنیادین قائل شد؛ به طوری که علت، بیان‌کننده تأثیر عوامل بیرونی و عینی به‌رومی موجود کوانتومی و از نوع کنش موضعی است که ماهیتی مادی به‌معنای کلاسیک آن دارد؛ در حالی که دلیل، امری است درونی و ناشی از عاملیت موجود کوانتومی و از جنس کنش آنی که ماهیتی ذهنی دارد. نتیجه آنکه تفسیر ذهنیت‌گرا از نظریه کوانتم معنای فیزیکی بودن را به

1. Causal Closure of Classical Physics
2. Dolphijn & Tuin
3. Wendt
4. Primas
5. Time Inverse Invariant of Wave Function
6. Cause
7. Reason

8. Social Structures

9. Superposition

نهادهای در توسعه اقتصاد، ماهیت و چیستی نهادها مفهومی گنگ و مبهم است (چانگ، ۲۰۰۷). براساس این، در بررسی پیشینه پژوهش با مقایسه بین چارچوب متعارف نئوکلاسیکی، نهادگرایان قدیم و نهادگرایان جدید در مورد چیستی و ماهیت نهادها، نقاط قوت و ضعف هرکدام بررسی خواهد شد.

در چارچوب متعارف نئوکلاسیکی، عقلایی بودن به معنای آن است که ذهن فرد قادر است باورها و ترجیحات خود را به طور درستی مرتب‌سازی نماید. به‌دیگرسخن، کنشگر عقلایی باید برای تمام حالات ممکن قبل از انتخاب آنها ترجیحاتی کامل و قطعی داشته باشد (وندت، ۲۰۱۵). چنین چیزی نیازمند آن است که کارکرد ذهن مبتنی بر استدلال منطقی محض باشد و مستقل از محیط عمل نماید. این فرض از آن جهت بسیار مهم است که اگر افرادی دارای ذهن نامنسجم بوده، قادر نباشند از قواعد یکسان پیروی نمایند، بدان معناست که آنان موجوداتی غیرعقلایی‌اند و همواره در معرض بهره‌کشی و دیگر افعالی‌اند که موجب پرداخت هزینه‌های غیرلازم برای آنان می‌شود. بنابراین، فرض رفتار عقلایی این هزینه‌های غیر لازم را حذف می‌کند.

ازسوی دیگر، رفتار عقلایی متعارف نئوکلاسیکی مکمل فردگرایی نیز هست. بدان معناست که فرد دارای هویت کاملاً مستقل از دیگران است و قادر است حالت بهینه خود را به‌درستی شناسایی کند. روش‌شناسی فردگرایانه منجر می‌شود منطقه آزاد حرکت انسان نسبتاً زیاد باشد و هیچ نیروی اجتماعی به‌عنوان عامل محدودکننده بیرونی در برابر او متصور نباشد (نایب، ۱۳۹۵). در نقطه مقابل، رویکرد نهادگرایان قدیم قرار دارد که با نقد فرض انسان اقتصادی نئوکلاسیکی طرفدار رویکردی کل‌گرایانه هستند. در نگاه کل‌گرایانه، نهادها یک علیت یک‌طرفه از بالا به پایین به فرد اعمال می‌کنند و درعمل جایی برای آزادی فرد باقی نمی‌ماند و فرد اساساً مقهور نیروهای اجتماعی و دارای رفتاری غیرعقلایی خواهد بود.

وجه تمایز رویکرد نهادگرایان جدید از دو دیدگاه پیشین آن است که ضمن در نظر گرفتن تأثیر نهادها به‌عنوان عوامل محدودکننده رفتار فرد، حدی از آزادی عمل برای او جهت پیگیری منافع خود

در نظر می‌گیرند. نهادگرایان جدید نظیر نورث با طرح تمایز بین بحث ریسک و عدم اطمینان، معتقدند: «فهم ما (فرد) از واقعیت همواره ناکامل است» (نورث، ۱۳۹۶ الف، ص ۶۲).

درواقع، می‌توان گفت جریان نهادگرایی جدید کلیت چارچوب نئوکلاسیکی یعنی شروع بحث از بررسی رفتار فرد و تأکید بر رقابت بین افراد در بازارهای سیاسی و اقتصادی را می‌پذیرد. با این تفاوت که نهادگرایان جدید موانع رقابت را موضوعی پیچیده‌تر و امری تاریخی و فرهنگی می‌بینند. به‌عنوان مثال، نورث با استناد بر یافته‌های نظریه‌پردازان علوم‌شناختی و اقتصاددانان تجربی، این دیدگاه را مطرح می‌کند که شناخت فرد از دنیای اطراف خود، نه بر استدلال منطقی انتزاعی موردنظر نئوکلاسیکی‌ها، بلکه بر الگوهای تلیقی (روش پیوندگرا) مبتنی است. نتیجه آنکه از دیدگاه نورث: «بخش اعظم یادگیری نوع بشر نشئت‌گرفته از جذب، انطباق و سازگاری با وقایع پیچیده‌ای است که بر زندگی او تأثیر می‌گذارد و شناخت اساساً فرایندی فرهنگی و اجتماعی است» (نورث، ۱۳۹۶ الف، ص ۶۹). وی با طرح این نکته که انسان‌ها در شرایط عدم اطمینان برای کنترل خشونت و نظم بخشیدن به تعاملات خود مجبورند به شکلی قصدمندانه چارچوب‌های نهادی (ساختارهای سیاسی، حقوق مالکیت و ساختارهای اجتماعی) را ایجاد نمایند، این پرسش را مطرح می‌نماید که افراد چگونه این فرآیند قصدمندانه هرچند ناقص را انجام می‌دهند؟ نورث معتقد است:

برای آنکه بتوانیم آینده را شکل دهیم باید به یک جنبه اساسی فرآیند تغییر یعنی ماهیت تاریخی آن توجه کنیم. به‌طوری‌که بدون فهم اینکه کجا بوده‌ایم نمی‌توانیم بفهمیم که در حال رفتن به کجا هستیم. اینکه گذشته چگونه به حال پیوند می‌یابد موضوع وابستگی به مسیر است (نورث، ۱۳۹۶ الف، ص ۹۵).

این بدان معناست که از دیدگاه نهادگرایان جدید انتخاب‌های در حال حاضر فرد، توسط میراثی از نهادهای انباشته‌شده پیشین محدود می‌شود. باوجود این مزیت‌ها، پاسخ نئوکلاسیک‌ها و نهادگرایی قدیم در مورد ماهیت و چیستی نهاد در مقایسه با نهادگرایان جدید نسبتاً روشن است. نئوکلاسیک‌ها با این فرض که ذهن فرد قادر است باورها و ترجیحات خود را به‌درستی مرتب‌سازی نماید در کنار روش‌شناسی فردگرایانه که در آن فرد

قصد‌مندی و عاملیت انسان در مقام اول شخص و رابطه آن با واقعیت در علوم اجتماعی است؛ موضوعی که طی دو دهه اخیر مورد انتقاد فیلسوفان ذهن و دانشمندان علوم شناختی قرار گرفته است (سرل، ۱۳۹۵). بنابراین، یکی از اهداف اصلی این مقاله، مشخص کردن نسبت نهادها به‌عنوان یک امر اجتماعی مشترک با عاملیت فرد در مقام اول شخص از طریق بازتعریف واقعیت در علوم اجتماعی است. اما در عمل، موفقیت در این راه نیازمند غلبه بر مهم‌ترین مانع پیش رو یعنی پذیرش CCCP است. از این رو، پایه و اساس چارچوب نظری مورد نظر این مقاله برای تبیین ماهیت نهادها و نحوه تغییرات آن، بر مبنای مفاهیم نظریه کوانتم و تفسیر ذهنیت‌گرا از این نظریه چیده شده است تا بتوان از منطق کلاسیک درباره واقعیت عبور کرد. بنابراین، پیش از ورود به بحث اصلی لازم است چند ویژگی مهم نظریه کوانتم مرور شود:

اول آنکه، برخلاف رویکرد فیزیک کلاسیک در نظریه کوانتم، واقعیت از قبل داده شده نیست. پس واقعیت از قبل، وجود خارجی ندارد. در واقع، فیزیکدان برجسته‌ای بنام بل با انجام آزمایشی معروف خود در سال ۱۹۶۴ نشان داد که هر دو فرض واقع‌گرایی^۳ و موضع‌گرایی^۴ به‌عنوان پایه‌های اصلی منطق کلاسیک در یک سیستم کوانتومی رد می‌شود (ساکورایی، ۱۳۸۰). به‌طور کلی، واقعیت در یک الگوی کوانتومی را می‌توان به‌صورت زیر تعریف کرد:

فروپاشی موج کوانتومی + تابع موج کوانتومی = واقعیت کوانتومی به‌عنوان یک حالت قابل مشاهده

که در آن، تابع موج کوانتومی دربرگیرنده تمام حالت‌های ممکن است که امکان مشاهده آنها در حین انجام فرایند اندازه‌گیری وجود دارد. در فیزیک کلاسیک، احتمال، درجه ناطمینانی ما نسبت به وقوع یک حالت قطعی را نشان می‌دهد؛ در حالی که در مکانیک کوانتومی پیش از عمل سنجش نمی‌توان در مورد حالت قطعی سخن گفت و احتمال در اینجا صرفاً به حالت‌های ممکن قابل مشاهده نسبت داده می‌شود. فروپاشی تابع موج بر اثر عمل اندازه‌گیری و تجربه‌کردن صورت می‌پذیرد. به محض اعمال فرایند سنجش به‌طور آتی و غیر جبری، احتمال حالت مشاهده

دارای هویت کاملاً مستقل از دیگران است، نهادها را توهمی بیش نمی‌دانند. در سوی دیگر، دیدگاه نهادگرایان قدیم در مورد نهادها را می‌توان ذیل مفهوم فرارویداد^۱ درک کرد که در آن با پذیرش بستار علی فیزیک کلاسیک در مقام هستی‌شناسانه، امکان شناخت‌شناسانه مفهوم نهاد به‌عنوان یک کل ماکروسکوپی و قابل مشاهده فراهم می‌شود که به یک رابطه علیت یک‌طرفه از سوی نهادها بر انتخاب‌های فرد منجر می‌شود؛ به طوری که فضایی برای آزادی فردی باقی نمی‌ماند.

بنابراین، اگرچه چارچوب تحلیلی نهادگرایان جدید در مقایسه با رویکرد نئوکلاسیکی و نهادگرایی قدیم یک‌گام روبه‌جلو است؛ به طوری که از یک سو تأثیر باورها بر انتخاب‌های افراد را در نظر می‌گیرد و از سوی دیگر منطقه فراغی نیز برای فرد برای پیگیری منافع‌اش قائل می‌شود، ولی ماهیت و چیستی نهاد در آن همچنان مبهم است. در واقع، نهادگرایان جدید نیز متأثر از علوم اجتماعی قرن بیستم نهادها را به‌عنوان سوژگی در مفهوم عمومی آن در نظر می‌گیرند (امری تاریخی و فرهنگی). نتیجه آنکه آنها نیز از ورود به بحث نسبت نهادها با سوژگی در مقام اول شخص به‌عنوان پایه و اساس هر امر مشترک اجتماعی طفره می‌روند. به‌دیگر سخن، نهادگرایان جدید نیز در دام CCCP می‌افتند. از سوی دیگر، اگرچه نهادگرایان جدید در تبیین منشأ شکل‌گیری نهادها بر نوعی عقلانیت تأکید دارند، ولی عقلانیت مورد تأکید آنها عقلانیتی ناقص است؛ زیرا مبنای نظریه خود را بر این فرض استوار کرده‌اند که فهم فرد از واقعیت، در دنیایی که عدم قطعیت یک ویژگی معمول و بنیادی آن است، همواره ناقص است. پیامد این دیدگاه آن است که فرد در مقام اول شخص به‌طور دائم در تشخیص واقعیت دچار نوعی خطای سامانمند^۲ می‌شود.

رویکرد پدیدارگراییانه کوانتومی؛ مسئله نهادها و تغییرات نهادی

معرفی اجمالی الگو

همان‌طور که در مقدمه هم بدان اشاره شد، یکی از چالش‌های اصلی علوم اجتماعی در قرن بیستم طفره رفتن از ورود به مسئله

3. Realism
4. Locality

1. Supervenience
2. systematic

تیین کرد. مرادی (۱۴۰۲ب) یک الگوی کوانتومی از نحوه تصمیم‌گیری فرد ارائه نمود که در آن برون‌داد تصمیم یک فرد را به‌عنوان یک حالت واقعی قابل مشاهده برای افراد دیگر این‌گونه تعریف می‌کند:

فروپاشی تابع موج + تابع موج کوانتومی = برون‌داد تصمیم فرد به‌عنوان یک حالت واقعی و قابل مشاهده

که در آن متأثر از وندت، شناخت را تابع موج کوانتومی، و قصد‌مندی انسان (اراده آزاد فرد) را به‌عنوان عامل فروپاشی، و تجربه هرکس از زیست خود را فرآیند فروپاشی تابع موج در نظر گرفت. مهم‌ترین پیامدهای این الگوی کوانتومی آن است که: اولاً، شناخت انسان از محیط اطرافش کامل (اطلاعات کامل)، ولی به‌صورت حالت‌های بالقوه در مغز ذخیره می‌شود، نه حالت واقعی خوش‌تعریف؛ زیرا تابع موج کوانتومی حاوی اطلاعات کامل و دربرگیرنده تمام حالت‌های بالقوه ممکن است؛

دوم آنکه، با استناد به تفسیر ایده‌آل‌گرا از نظریه کوانتم، علت‌ها که منشأ مادی و عینی دارند، فقط می‌توانند در شکل‌گیری حالت‌های بالقوه نقش داشته باشند نه حالت واقعی. باوجوداین، علت‌ها دارای توان علی‌اند و بر نحوه تصمیم‌گیری فرد تأثیر می‌گذارند؛

سوم آنکه، دلایل که منشأ ذهنی دارند، درنهایت، حالت واقعی و قابل مشاهده را رقم می‌زنند. به‌دیگرسخن، فرد با تصمیم خود، واقعیت از قبل داده‌شده خوش‌تعریف را انتخاب نمی‌کند؛ بلکه از طریق به‌کارگیری عاملیت و اراده خود، براساس شرایط محیطی و در فرآیند تجربه، یکی از حالت‌های بالقوه از اطلاعات موجود در ذهن خود را انتخاب و به حالت واقعی تبدیل می‌کند. پس واقعیت در زمان کنونی محصول برهم‌نهی علت (کنش مادی و موضعی) و دلیل (کنش ارادی، ذهنی و آنی) در بستر تجربه (مشاهده) است.

بنابراین، اگرچه مبنای تصمیم‌گیری فرد در الگوی کوانتومی موردنظر مقاله نیز هزینه-فایده کردن است، ولی با این تفاوت بنیادین که شخص در انتخاب بین حالت‌های بالقوه هزینه-فایده می‌کند تا یکی از آنها را به حالت واقعی تبدیل کند. عوامل مؤثر بر الگوی هزینه-فایده او صرفاً به عوامل عینی و مادی (علت)

شده به سمت یک و احتمال بقیه حالات به سمت صفر میل می‌نماید. از آنجایی که این فرایند آنی است نتیجه حاصل و قابل مشاهده را نمی‌توان پیش‌بینی کرد. بنابراین، ناظر در مقام سوم شخص، فرایند را تصادفی می‌بیند.

دوم آنکه، دیوید بوهم (۱۹۵۱)، فیزیکدان برجسته آمریکایی، موفق شد تفسیری از نظریه کوانتم ارائه دهد که به تفسیر ذهنیت‌گرای اول شخص معروف شد. این تفسیر برای موجود کوانتومی زاویه دیدی فراهم می‌نماید که چگونه هوشمندانه به محیط اطراف خود واکنش نشان دهد. در نتیجه آنچه ناظر بیرونی در مقام سوم شخص، تصادفی می‌بیند، از دید ناظر اول شخص (موجود کوانتومی) رفتاری قطعی است. به‌دیگرسخن، انتخاب حالت واقعی قابل مشاهده توسط موجود کوانتومی در لحظه فروپاشی، کاملاً هوشمندانه و با لحاظ بستر تجربی موجود صورت می‌پذیرد.

سوم آنکه، طبق اصل عدم قطعیت هایزنبرگ یک محدودیت هستی‌شناختی برای اندازه‌گیری هم‌زمان دو عملگر مشاهده‌پذیر ناسازگار وجود دارد. براساس این، برخلاف فیزیک کلاسیک، مشاهده‌گر در نظریه کوانتم خنثی نیست و عمل تجربه‌کردن بر تابع موج کوانتومی تأثیر می‌گذارد و به تغییر حالت آن منجر می‌شود.

با این مقدمه کوتاه درباره برخی از مهم‌ترین مفاهیم پایه نظریه کوانتم، لازم است به این نکته مهم اشاره شود که پیش‌فرض اصلی الگوی موردنظر مقاله درباره تبیین علت شکل‌گیری نهادها و تغییرات نهادی آن است که ذهن انسان از قوانین فیزیک کوانتم پیروی می‌کند (وندت، ۲۰۱۵). بنابراین، در ادامه بحث، چارچوب نظری مقاله براساس مفاهیم پایه نظریه کوانتم، که بدان اشاره شد، پایه‌ریزی می‌شود.

ارائه یک الگوی کوانتومی از تصمیم‌گیری فرد

نقطه شروع بحث ارائه یک الگوی کوانتومی از نحوه تصمیم‌گیری فرد قرار داده تا در گام بعدی بتوان علت شکل‌گیری نهادها به‌عنوان یک امر اجتماعی مشترک و نحوه تغییرات آن را برحسب یک مدل هزینه-فایده کوانتومی مبتنی بر تصمیمات فرد در مقام اول شخص

فروپاشی تابع موج + تابع موج کوانتومی اجتماعی = نهادها به عنوان یک امر مشترک اجتماعی قابل مشاهده آنچه در اینجا بسیار اهمیت دارد آن است که ساختارهای پایه به عنوان توابع موج کوانتومی اجتماعی صرفاً حالت‌های بالقوه‌ای بیش نیستند و تنها زمانی به صورت نهاد صورت واقعی به خود می‌گیرند که افراد عاملیت خود را بر آنها اعمال کنند (فروپاشی). از آنجایی که افراد جامعه دارای عاملیت یکسان نیستند، در نهایت، اینکه کدام یک از حالت‌های بالقوه (ساختارهای پایه) صورت واقعی به خود گیرند (نهادهای موجود) به انگیزه و قصدمندی افراد چیره (ذینفعان پر قدرت سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی) و همچنین، بستر سیاسی، اجتماعی و اقتصادی موجود در آن جامعه بستگی خواهد داشت.

حال پرسش بعدی آن است که اگر ساختارهای پایه حالت‌های بالقوه‌ای بیش نیستند که با عاملیت فرد در بستر تجربه به شکل نهادها حالت واقعی به خود می‌گیرند، چگونه قدرت علی دارند و بر تصمیمات افراد تأثیر می‌گذارند؟ برخلاف رویکرد نئوکلاسیکی که افراد هویت کاملاً مستقلی از یکدیگر دارند، در الگوی کوانتومی با انتخاب هویت کاملاً مستقل توسط فرد، زیست اجتماعی برای او غیر ممکن می‌شود. از سویی دیگر، با انتخاب زیست کاملاً جمعی نیز هویت فردی او به طور کامل از دسترس خارج می‌شود. پس در دنیای واقعی، افراد از طریق ساختارهای پایه اجتماعی درهم‌تنیده‌اند. از سویی دیگر، ساختارهای پایه به صورت حالت‌های بالقوه‌اند که در نهایت یکی از این حالت‌های بالقوه براساس شرایط و بستر تجربی موجود به حالت واقعی تبدیل می‌شود. از آنجایی که احتمال تبدیل شدن هریک از این حالت‌های بالقوه به حالت بالفعل و واقعی یکسان نیست، ساختارهای پایه با وجود ماهیت بالقوه بودن آنها و نهادها به عنوان تجلی بیرونی آنها دارای قدرت علی‌اند. هرچقدر ساختار مورد نظر گسترده‌تر و احتمال وقوع آن بزرگ‌تر باشد، قدرت تأثیرگذاری آن نیز بیشتر خواهد بود.

ارائه یک الگوی کوانتومی از نحوه تغییرات نهادها

حال به سراغ تغییرات نهادی می‌رویم. در چارچوب مفهومی مورد نظر این نوشتار، با وجود وابستگی نهادها به مسیر، تغییرات در آنها تدریجی نیست؛ بلکه در یک دوره گذار صورت می‌پذیرد.

بستگی ندارد؛ بلکه به باور شخص به عنوان منشأ کنش‌های ارادی او (دلیل) و به تجربه در مقام اندازه‌گیری نیز وابسته است. نتیجه آنکه عقلانیت در یک زیست بوم تعریف می‌شود، نه مبتنی بر استدلال‌های منطقی انتزاعی.

ارائه یک الگوی کوانتومی از نهادها و علت شکل‌گیری آن

تاکنون تمرکز ما در بررسی رفتار یک فرد تنها بود. اکنون در گام بعدی درصدد ارائه یک الگوی کوانتومی از زیست اجتماعی هستیم. زیست انسان‌ها در کنار یکدیگر زمانی امکان‌پذیر می‌شود که سطحی از پیش‌بینی‌پذیری تصمیمات فرد برای دیگران وجود داشته باشد؛ درحالی‌که در مدل مفهومی ما برون‌داد تصمیم فرد با وجود قابل مشاهده بودن برای افراد دیگر، از آنجایی که از قواعد مکانیک کوانتومی پیروی می‌کند، برای دیگران پیش‌بینی‌ناپذیر و دارای عدم قطعیت ذاتی است. در چنین شرایطی فرد با انگیزه امکان‌پذیر شدن زیستن در کنار افراد دیگر، برای آنکه از میزان نااطمینانی برون‌داد تصمیم خود برای دیگران بکاهد، حاضر می‌شود بخشی از اطلاعات بالقوه ذخیره شده در ذهن خود از تجربیات قبلی را با آنها به اشتراک بگذارد. این حالت‌های بالقوه به اشتراک گذاشته شده بین افراد با انگیزه کاهش سطح نااطمینانی در اصطلاح «ساختارهای پایه» نامیده می‌شود. بنابراین، ساختارهای پایه در الگوی این مقاله خود محصول هزینه-فایده کردن فرد برای انتخاب زیستن در کنار افراد دیگر در برابر زیست کاملاً فردی و تنهاست. پس آنچه داگلاس نورث (۱۳۹۶ الف) به عنوان باور مشترک و یا فردریش فون هایک (۱۳۹۴) به عنوان ساختار فکری مشترک برای امکان‌پذیری ارتباط بین انسان‌ها و فهم یکدیگر از آن یاد می‌کنند، در رویکرد پدیدارگرایانه کوانتومی، همان ساختارهای پایه هستند.

اگر به تعبیر نورثی از نهادها، آن را تجلی بیرونی باورهای مشترک در نظر بگیریم (نورث، ۱۳۹۶ الف)، اکنون می‌توانیم الگویی کوانتومی از نحوه شکل‌گیری نهادها ارائه دهیم. در چارچوب کوانتومی ارائه شده، ساختارهای پایه به عنوان حالت‌های بالقوه به اشتراک گذاشته شده بین افراد، همان توابع موج کوانتومی اجتماعی هستند، و نهادها تجلی بیرونی و قابل مشاهده این تابع موج کوانتومی. به دیگر سخن:

و مدل هزینه‌فایده به‌اشتراک گذاشتن اطلاعات فرد با دیگران را تغییر می‌دهند. یکی از پیامدهای تجربیات ناسازگار برای فرد آن است که بهینه بودن انتخاب او در لحظه کنونی به معنای بهینه بودن آن انتخاب برای او در آینده نمی‌باشد.

با این توضیح درباره نحوه تأثیرگذاری تجربیات ناسازگار بر ذهن افراد و تغییر مدل هزینه‌فایده آنها، حال می‌توان به سراغ تبیین تغییرات نهادی در یک الگوی هزینه-فایده فردی رفت. همان‌طور که پیش‌تر توضیح داده شد، تجربیات ناسازگار به تغییر حالت ذهنی افراد منجر می‌شود. پیامد طبیعی این تغییر حالت ذهنی افراد آن است که هزینه-فرصت انتخاب آنها در به‌اشتراک گذاشتن اطلاعات بالقوه با دیگران تغییر نماید. پس در چنین وضعیتی، اگر محرک‌های بیرونی به‌عنوان تجربیات ناسازگار به‌اندازه کافی قوی باشند، ممکن است منجر به آن شود که تعداد زیادی از افراد از به‌اشتراک گذاشتن اطلاعات بالقوه ذخیره‌شده در ذهن خود با دیگران خودداری کنند (هزینه به‌اشتراک گذاشتن اطلاعات بیشتر از فرصت‌های آن) یا در مورد این تجدیدنظر کنند که کدام‌یک از حالت‌های بالقوه مشترک با احتمال‌های متفاوت را با دیگران به‌اشتراک بگذارند.

بنابراین، ساختارهای پایه به‌عنوان حالات بالقوه اطلاعات به‌اشتراک گذاشته‌شده بین افراد نیز در مواجهه با تجربیات ناسازگار تغییر می‌کنند. از آنجایی که نهادهای سابق چیزی جز تجلی بیرونی ساختارهای پایه قبلی نبودند، با تغییر ساختارهای پایه، نهادهای سابق نیز از اعتبار ساقط و نظم اجتماعی موجود مختل می‌شود. در این وضعیت، همکاری خودجوش بین همه افراد جهت شکل دادن به نظامی جدید متناسب با وضعیت نو اگر نگوئیم تقریباً ناممکن ولی احتمالاً فرآیندی بسیار طولانی خواهد بود. مناسب‌ترین راه‌حل برای کوتاه‌شدن این دوره گذار و به حداقل رساندن آثار خارجی تجربیات ناسازگار، تن دادن افراد به شکل‌گیری دولت به‌عنوان یک ابر سازمان است.

به‌دیگرسخن، دولت را می‌توان به‌عنوان یک واقعیت اجتماعی مشتق شده از ساختارهای پایه در نظر گرفت که به لطف ساختار درونی آن، در هنگام مواجهه با یک تجربه ناسازگار فراگیر به‌عنوان یک محرک بیرونی، انتخاب پاسخ مناسب برای واکنش به آن

درواقع، در الگوی کوانتومی ما این دوره‌گذار نتیجه تغییر حالت ذهنی افراد در مواجهه با تجربیات ناسازگار و دارای پیامدهای گسترده نظیر جنگ‌ها، مخاطرات طبیعی، تغییرات فناورانه، تغییرات نظم بین‌المللی و مواردی از این قبیل به‌عنوان محرک‌های بیرونی است. برای دفاع از چنین استدلالی بار دیگر بحث خود را از بررسی رفتار یک فرد آغاز می‌کنیم. باوجود وابستگی برونداد تصمیم فرد به بستر تجربی و باورهای او، چنین چیزی به معنای عقلانیت ناقص و درک ناکامل او از واقعیت در مقام اول شخص نیست.

به‌دیگرسخن، با به‌کارگیری تفاسیر ایده‌آل‌گرا از نظریه کوانتم در تحلیل رفتار فرد در مقام اول شخص، اطلاعات او و نیز عقلانیت او در آن لحظه کامل است، و در نتیجه، انتخاب‌های او نیز در آن لحظه همواره بهینه خواهد بود؛ درحالی که اگر بخواهیم از دیدگاه ناظر بیرونی به‌عنوان سوم شخص، برونداد تصمیم فرد را بررسی نماییم، رفتار فرد، تصادفی و دارای عدم قطعیت ذاتی و پیش‌بینی‌ناپذیر است. اگرچه برونداد تصمیمات فرد به تجربه (عمل اندازه‌گیری) وابسته است، ولی طبق اصل عدم قطعیت هایزنبرگ تجربیات را می‌توان به دو دسته تقسیم‌بندی کرد: تجربیات سازگار و تجربیات ناسازگار.

تجربیات سازگار مشاهداتی‌اند که به‌طور مرتب تکرار می‌شوند و ذهن قبلاً آنها را آزموده است. حالت ذهن در مواجهه با این دسته از تجربیات تغییر نمی‌کند. بنابراین، این دسته از تجربیات آثار خارجی با خود به همراه ندارند و ذهن فرد قادر است از مسیر یادگیری ناشی از تکرار یک تجربه، ترجیحات مشابه از خود بروز دهد (حالت خاص نئوکلاسیکی). در مورد تجربیات ناسازگار اما وضع به‌گونه‌ای دیگر رقم می‌خورد. به‌طورکلی تجربیات ناسازگار مشاهداتی هستند که به‌طور مرتب تکرار نمی‌شوند؛ به‌ویژه آن دسته از تجربیات بدیع و کاملاً جدیدی که هیچ سابقه‌ای از آن در ذهن وجود ندارد.

با توجه به نحوه ذخیره اطلاعات در ذهن بر مبنای الگوی کوانتومی که به‌صورت حالت‌های بالقوه است، طبق اصل عدم قطعیت هایزنبرگ تجربه ناسازگار، حالت ذهنی فرد را تغییر می‌دهد. از این رو، این دسته از تجربیات با خود آثار خارجی به همراه دارند

بستر تجربی وابسته است، ولی انتخاب‌های او بهینه و عقلانیت او در لحظه انتخاب، کامل است. مهم‌ترین ویژگی نظریه کوانتم و تفسیر ذهنیت‌گرا از نظریه کوانتم آن است که اساساً امر واقعی چه در مقام اول شخص و به صورت پروتاد تصمیم یک فرد و چه به صورت یک امر اجتماعی مشترک، مستقل از قصدمندی و کنش ارادی انسان و بستر تجربی که واقعیت در آن شکل می‌گیرد وجود خارجی ندارد. بنابراین، اگر با استناد به پژوهش‌های اخیر در علوم شناختی بپذیریم که ذهن انسان از قوانین فیزیک کوانتم پیروی می‌کند (وندت، ۲۰۱۵)، در آن صورت واقعیت در علوم اجتماعی نه تنها از قبل داده شده و قطعی نیست، بلکه این فرد است که از طریق به‌کارگیری عاملیت و اراده خود یکی از حالت‌های بالقوه از اطلاعات موجود در ذهن خود را (تابع موج کوانتمی) براساس شرایط محیطی و در فرآیند تجربه انتخاب و به حالت واقعی (فروپاشی تابع موج) تبدیل می‌کند. بنابراین، قصدمندی فرد، که محصول هوشمندی اوست، نه تنها به درک ناقص وی از دنیای بیرونی نمی‌انجامد، بلکه به او توان مضاعفی می‌بخشد که در شرایط پیچیده و موقعیت‌های بدیع و نو انعطاف‌پذیری بیشتری از خود برای بقا نشان دهد. به بیان دیگر، رویکرد موردنظر ما به انتخاب‌های فرد اعتبار می‌بخشد و وجود خطای سامانمند در انتخاب فرد را رد می‌کند؛ زیرا در چارچوب نظری ما حالت واقعی از قبل داده شده نیست که فرد در درک آن دچار خطا شود. حالت واقعی، خود محصول کنش قصدمندانه فرد در انتخاب یکی از حالت‌های بالقوه ذخیره شده در ذهن در بستر تجربه موجود است. پس آنچه نهادگرایی جدید در بررسی رفتار فرد از آن به‌عنوان فهم ناقص او از واقعیت در نظر می‌گیرند، در واقع، خطای پیش‌بینی ناظر بیرونی در مقام سوم شخص است، نه خطای خود فرد در انتخاب حالت بهینه‌اش. پس شالوده عدم اطمینان فراگیر در جهان، نه درک ناقص فرد از فهم واقعیت، بلکه پیش‌بینی ناپذیر بودن رفتار او برای افراد دیگر در مقام سوم شخص است.

دومین دستاورد رویکرد پدیدارگراییانه کوانتومی در مقایسه با چارچوب نظری نهادگرایی جدید آن است که نهادگرایی جدید اگرچه منفعت‌گرایی فرد را می‌پذیرند، ولی قادر نیستند در یک الگوی مبتنی بر هزینه-فایده علت شکل‌گیری نهادها را برحسب ویژگی منفعت‌گرایی فرد در مقام اول شخص تشریح کنند؛

محرک به صورت آنی توسط همه افراد در هر کجا صورت نمی‌پذیرد؛ بلکه به صورت مرکزی به وسیله رهبر (فرد چیره) مدیریت می‌شود. این بدان معناست که اگرچه تجربیات ناسازگار به مختل شدن قواعد بازی سابق منجر می‌شود، ولی وجود افراد چیره به عنوان رهبر که به ساختار متمرکز دولت هویت می‌بخشند در تسریع شکل‌گیری نهادهای جدید و کوتاه‌تر شدن دوره گذار از اهمیتی ویژه برخوردار است.

مزیت رویکرد پدیدارگراییانه کل‌گرای کوانتومی در مقایسه با چارچوب مفهومی نهادگرایی جدید

نخستین و شاید مهم‌ترین دستاورد رویکرد پدیدارگراییانه کوانتومی رد این پیش‌فرض نهادگرایی جدید است که درک فرد از واقعیت در مقام اول شخص در شرایط عدم اطمینان همواره ناقص است. در واقع، مشکل از آنجا شروع می‌شود که نهادگرایی جدید متأثر از علوم اجتماعی در قرن بیستم با پذیرش CCCP، واقعیت را مستقل از ذهن در مقام اول شخص در نظر می‌گیرند. در دنیای کلاسیکی که در آن واقعیت مستقل از ذهن فرد وجود خارجی دارد و عدم اطمینان ویژگی بنیادی آن می‌باشد، شاید در نگاه اول این پیش‌فرض که درک فرد از واقعیت، همواره ناقص و ناکامل است عقلایی به نظر برسد؛ ولی چنین فرضی این پیامد را به همراه دارد که فرد در انتخاب حالت بهینه خود به طور دائم دچار خطای سامانمند^۱ می‌شود. از سوی دیگر، چارچوب نظری نهادگرایی جدید با آنکه انسان را موجودی قصدمند در نظر می‌گیرد، ولی قادر نیست بین قصدمندی او و نحوه درک او از واقعیت پیوند برقرار کند. در واقع، علت فرض عقلانیت ناقص و عدم توانایی در ایجاد ارتباط بین قصدمندی فرد و نحوه درک او از واقعیت در این فرض کلاسیکی ریشه دارد که واقعیت مستقل از قصدمندی انسان و بستر تجربی وجود خارجی دارد.

در نقطه مقابل، رویکرد پدیدارگراییانه کوانتومی اگرچه نتایج مطالعات مردم‌شناسان و اقتصاددانان تجربی را می‌پذیرد، ولی قادر است یک مدل تشریحی از نحوه تصمیم‌گیری فرد در الگویی کوانتومی ارائه دهد و توضیح دهد چرا با وجود آنکه درک فرد از واقعیت فرد به محیط و

1. systematic

عدم‌شکل‌گیری آنها در خلأ، نقش امر سیاسی در نهادسازی با هدف کاهش تعارض گروه‌های ذینفع با وجود آثار اقتصادی نهادها و از همه مهم‌تر نقش عاملیت بشری به‌ویژه رهبران سیاسی در تغییرات نهادی از جمله این حقایق‌اند.

در چارچوب موردنظر این مقاله، اگرچه علت‌هایی نظیر ساختار مواهب طبیعی، اقلیم، جغرافیا و فرهنگ به‌عنوان نماد عینیت‌گرایی و مشکلات ساختاری موجود در یک جامعه در شکل‌دهی هویت نهادها مؤثرند، ولی به‌واسطه نحوه کارکرد ذهن در ذخیره اطلاعات در یک الگوی کوانتمی، این علت‌ها صرفاً در شکل‌گیری حالت‌های بالقوه مشترک با احتمال‌های متفاوت تأثیر می‌گذارند. درنهایت، این دلایل و قصدمندی افراد است که در یک بستر تجربی و مبتنی بر یک الگوی هزینه-فایده به نهاد به‌عنوان تجلی بیرونی یکی از حالت‌های بالقوه معنا می‌بخشد. افزون‌برآنکه در الگوی ارائه‌شده این مقاله ویژگی شخصیتی رهبران سیاسی به‌عنوان افراد چیره که به‌جای افراد دیگر در ساختار متمرکز دولت تصمیم می‌گیرند در هویت‌بخشی به نهادها نقش مؤثری ایفا می‌کند. بنابراین، شکل، کارکرد و تغییرات نهادها صرفاً به ویژگی‌های عینی وابسته نیست؛ بلکه به بستر تجربی یعنی شرایط سیاسی، اجتماعی و همچنین مقاصد و ایدئولوژی رهبران سیاسی (عاملیت بشری) نیز بستگی دارد.

چهارمین دستاورد مهم رویکرد پدیدارگرایانه کوانتمی ارائه افق جدیدی درباره مسئله تغییرات نهادی است. علت آنکه نهادگرایان جدید بهترین نهادها برای خروج جوامع از تله عدم‌توسعه‌یافتگی را نهادهایی می‌دانند که کنش‌های قصدمندانه رهبران سیاسی در توزیع رانت را محدود کند (نورث، ۱۳۹۶ب) را باید در فهم ناقص فرد از واقعیت خارجی جستجو کرد. در چنین دنیایی یادگیری ناشی از رقابت در شرایط کمیاب، چیزی است که می‌تواند به تصحیح تدریجی خطای انتخاب‌های افراد در شرایط نااطمینانی منجر شود. بنابراین، رهبران سیاسی باید از رقابت و تخریب خلاق در بازارهای سیاسی و اقتصادی حمایت کنند تا از مسیر یادگیری ناشی از فرآیند رقابت انعطاف و تطبیق‌پذیری جوامع در مواجهه با تجربه‌های جدید افزایش یابد.

پس فرآیند تغییرات نهادی از نظر آنها فرایندی وابسته به مسیر،

به‌نحوی که فرد در گرفتن تصمیمات خود در مقام اول شخص دچار خطای سامانمند نشود. بنابراین، تبیین آنها از علت شکل‌گیری نهادها از آنجاکه بر این فرض استوار است که درک فرد از واقعیت همواره ناقص و با خطای سیستماتیک همراه است، عقلانیت مورد تأکید نهادگرایان در تبیین نهادها، عقلانیتی ناقص است.

اما رویکرد پدیدارگرایانه کوانتمی قادر است با شروع از فرض انسان منفعت‌گرا که تصمیمات او در مقام اول شخص در آن لحظه بهینه و مبتنی بر هزینه-فرصت است چپستی نهادها، علت شکل‌گیری و قدرت علی آنها را تشریح نماید. در چارچوب مفهومی این مقاله اگرچه نهادها محدودیت‌هایی بر انتخاب‌های فرد اعمال می‌کنند، ولی این محدودیت‌ها امری برون‌زا نیستند؛ بلکه محصول هزینه-فایده کردن فرد قصدمند هستند که در مقام اول شخص به‌صورت بهینه تصمیم می‌گیرد برای بقای خود به چه میزان در زیست جمعی مشارکت نماید. به‌دیگرسخن، منشأ شکل‌گیری نهادها به‌عنوان یک امر واقعی مشترک، انگیزه فرد قصدمند در به اشتراک گذاشتن بخشی از اطلاعات بالقوه ذخیره‌شده در ذهن خود از تجربیات گذشته با دیگران است که به شکل‌گیری باورهای مشترک به‌عنوان ساختارهای پایه منجر می‌شود تا زیست او در کنار دیگران امکان‌پذیر شود. چنین تفسیری از واقعیت، واقعیت‌های اقتصادی را نیز دربرمی‌گیرد. در واقع، مفاهیمی مانند پول، کالای عمومی، کالای خصوصی، قیمت و... مفاهیمی هستند که انسان‌ها به آنها شأنت داده‌اند (حالات بالقوه به‌اشتراک‌گذاشته). به همین دلیل است که به‌عنوان مثال، تغییرات فتاورانه بسان یک تجربه ناسازگار می‌تواند موجب شود کالایی خاصیت کالا بودن خود را از دست بدهد.

سومین دستاورد رویکرد پدیدارگرایانه کوانتمی در مقایسه با نهادگرایان جدید آن است که قادر است به آنچه می‌توان از آن به‌عنوان ویژگی‌های نهادی یاد کرد (که حاصل مطالعه تجربه واقعی کشورها توسط اقتصاددانان منتقد جریان اصلی، نظیر چانگ (۲۰۰۷) است)، پاسخ دهد. مباحثی نظیر نقش و کارکرد چندوجهی نهادها، وابستگی عملکرد نهادها به بستر و زمینه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ایدئولوژیکی و

کنش‌های آنها؛ موضوعی که باز هم با یافته‌های دو دهه اخیر از تجربه واقعی کشورها و نقش مداخلات آگاهانه دولت‌ها در تخصیص منابع تحت لوای سیاست‌های صنعتی در گذار موفقیت‌آمیز کشورها برای جبران سریع عقب‌ماندگی‌ها در مقایسه با کشورهای توسعه همخوانی دارد (چانگ، ۱۳۹۸ و ۲۰۰۷؛ رودریک، ۲۰۰۷؛ سالازار-خیراکنز و همکاران، ۲۰۱۴؛ اوکابای و اوهنو، ۲۰۱۹)

نتیجه‌گیری

همان‌طور که در مقدمه بدان اشاره شد، مسئله کنش‌های ارادی و قصدمندانه انسان به‌عنوان یک امری طبیعی و زیست‌شناسانه انکارناپذیر، طی دو دهه اخیر مورد توجه فیلسوفان ذهن و دانشمندان علوم شناختی قرار گرفته است. در پژوهش حاضر تلاش شده است با به رسمیت شناختن این نیروی زیست‌شناسانه در وجود انسان، چارچوب مفهومی جدیدی تحت عنوان «رویکرد پدیدارگراییانه کوانتیمی» معرفی شود که با وجود کل‌گرا بودن، همچنان مبتنی بر روش‌شناسی فردگرایانه است؛ زیرا کل در اینجا به معنای ساختارهای پایه، حالت بالقوه‌ای بیش نیست که در نهایت افراد مبتنی بر یک الگوی هزینه-فایده و با کنش‌های ارادی و قصدمندانه خود به آن هویت واقعی می‌بخشند. پس این فرد است که با کنش ارادی خود به کل معنا می‌بخشد.

همچنین، در چارچوب مفهومی این مقاله، فرآیند تبدیل یکی از حالت‌های بالقوه به اشتراک گذاشته شده بین افراد به تجلی بیرونی آن یعنی نهاد، به دلیل پیروی از یک الگوی کوانتیمی، اساساً فرآیندی پدیدارگراییانه است. ترکیب کنش‌های ارادی و قصدمندانه اول شخص در یک الگوی کوانتیمی با مزیت اصلی چارچوب نوکلاسیکی یعنی تصمیم‌گیری فرد مبتنی بر یک الگوی هزینه-فایده این امکان را فراهم می‌کند که تشریح مسئله نهادها و تغییرات نهادی در مقایسه با رویکرد نهادگرایان جدید بازنگری اساسی شود. بازنگری‌ای که از یک سو به بازگرداندن اعتبار به هویت انسانی منجر شده است و وی را از انجام خطای سیستماتیک در شناخت واقعیت مبرا می‌کند.

از سوی دیگر، در الگوی پیشنهادی این مقاله، نهادها اگرچه محدودیت‌هایی بر انتخاب‌های فرد اعمال می‌کنند، ولی این

تدریجی و فزاینده است. اگرچه رویکرد پدیدارگراییانه کوانتیمی به وابستگی به مسیر نهادها باور دارد، ولی تغییرات آن را تدریجی در نظر نمی‌گیرد. در رویکرد موردنظر نگارندگان به دلیل وابسته بودن حالت واقعی به تجربه و دسته‌بندی تجربیات به تجربه‌های سازگار و تجربه‌های ناسازگار، تغییرات نهادی دارای نقاط عطف است و در یک دوره گذار صورت می‌پذیرد. به‌دیگرسخن، تا زمانی که افراد با تجربیات سازگار مواجه‌اند که حالت ذهنی آنها را تغییر نمی‌دهد، امکان به اشتراک گذاشتن اطلاعات بین آنها وجود دارد. پس تجربیات سازگار، دلیل پذیرش وابسته به مسیر بودن و حدی از قوام و پایداری نهادها هستند.

اما در مقابل منشأ تغییرات نهادی تجربیات ناسازگار و تجربه‌های نو و بدیعی‌اند که طبق اصل عدم قطعیت هایزنبرگ حالت ذهنی افراد را تغییر می‌دهند و به آن منجر می‌شوند که الگوی به اشتراک گذاشتن حالت‌های بالقوه ذخیره‌شده در ذهن فرد با دیگران تغییر کند و در نتیجه، نهادهای قبلی نرم و از اعتبار ساقط شوند. در چنین شرایطی برای شکل‌گیری نظمی جدید و کوتاه شدن دوره گذار، نقش رهبران سیاسی به‌عنوان هویت‌دهنده ساختار متمرکز دولت بسیار مهم است. بنابراین، برخلاف تفسیر نهادگرایان جدید، در چارچوب موردنظر این مقاله به دلیل آثار خارجی تجربیات ناسازگار، نقاط عطف و دوره گذار برای تغییرات نهادی وجود دارد که در آن نهادهای سابق، نرم و در آستانه بی‌اعتبار شدن هستند و نهادهای جدید هنوز به‌درستی شکل نگرفته و قوام لازم را ندارند.

از این رو، به دلیل آثار خارجی تجربیات ناسازگار، نقش دولت را صرفاً نمی‌توان به طرف سوم ضمانت‌کننده رقابت در شرایط کمیابی فروکاست. کوتاه شدن دوره گذار درگرو مداخله مستقیم دولت‌ها در توزیع رانت جهت قوام‌بخشیدن به قواعد بازی جدید است. نتیجه آنکه برخلاف دیدگاه نهادگرایان جدید جریان متعارف، که هرگونه کنش‌های قصدمندانه رهبران سیاسی در تخصیص منابع را مورد نکوهش قرار می‌دهد، رویکرد پدیدارگراییانه کل‌گرای کوانتیمی کنش‌های قصدمندانه رهبران سیاسی در توزیع رانت را با هدف کاهش دوره گذار و شکل‌گیری قواعد بازی جدید اجتناب‌ناپذیر می‌داند. پس آنچه می‌ماند بحث در مورد کیفیت کنش‌های قصدمندانه رهبران سیاسی در توزیع رانت است، نه محدودسازی

محدودیت‌ها امری درون‌زا محسوب می‌شوند. نهادها محصول هزینه-فایده کردن فرد قصدمند هستند که در مقام اول شخص به صورت بهینه تصمیم می‌گیرد برای حفظ بقا و بهبود کیفیت زیست خود به چه میزان در زیست جمعی با دیگران مشارکت نماید و از فردیت و آزادی عمل خود بکاهد.

همچنین، رویکرد پدیدارگرایانه کوانتومی افق جدیدی درباره نحوه تغییرات نهادی ارائه می‌دهد که با یافته‌های دو دهه اخیر مطالعات انجام‌شده درباره فرآیند توسعه کشورها همخوانی بیشتری دارد. به طوری که به دلیل آثار خارجی تجربیات ناسازگار فراگیر، اقدامات قصدمندانه رهبران سیاسی در توزیع رانت را اجتناب‌ناپذیر می‌داند. همچنین، در مورد حدود و ثغور کنش‌های قصدمندانه رهبران سیاسی در توزیع رانت و کاراترین شکل نهادها هیچ حکم کلی صادر نمی‌کند. قضاوت در مورد میزان بهینه بودن اقدامات قصدمندانه رهبران در تخصیص منابع به شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که نهادها در آن بستر شکل می‌گیرند و ایدئولوژی رهبران سیاسی به عنوان منشأ کنش‌های آزادی آنها و همچنین، ساختار مواهب طبیعی آن جامعه بستگی دارد. پس آنچه می‌ماند بحث در مورد کیفیت کنش‌های قصدمندانه رهبران سیاسی در تخصیص منابع است، نه محدودسازی آن.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. چانگ، هاجون (۱۳۹۸). معجزه، بحران و آینده؛ تجربه توسعه آسیای شرقی. ترجمه لیلاسادات فاطمی نسب. تهران: ثالث.
۲. ساکورایی، جی. جی (۱۳۸۰). مکانیک کوانتومی مدرن. ترجمه دکتر مسعود علیمحمدی و دکتر حمیدرضا مشفق. تهران: دانشگاه تهران.
۳. سرل، جان (۱۳۹۶). فلسفه در قرن جدید. ترجمه محمد یوسفی. تهران: ققنوس.
۴. سرل، جان (۱۳۹۵). ساخت واقعیت اجتماعی. ترجمه محمد امینی. تهران: فرهنگ نشر نو.
۵. سرزعی، علی (۱۴۰۱). رویکرد نهادی به تحلیل ناکارایی در عملکرد اقتصاد ایران. فصلنامه دولت پژوهی. ۸(۳۱)، ۱۴۵-۱۶۴.
۶. فون هایک، فردریش اگوست (۱۳۹۴). فردگرایی و نظم اجتماعی. ترجمه محسن رنجبر. تهران: نشر مرکز.
۷. مرادی، ابوذر (۱۴۰۲ الف). رویکرد پدیدارگراییانه کل‌گرای کوانتومی؛ ماهیت و چپستی ساختارهای اجتماعی. دوازدهمین همایش ملی فیزیک دانشگاه پیام نور. جهرم.
۸. مرادی، ابوذر (۱۴۰۲ ب). رویکرد پدیدارگراییانه کل‌گرای کوانتومی؛ ارائه یک تصویر کوانتومی از تصمیم‌های فرد خودآگاه. دوازدهمین همایش ملی فیزیک دانشگاه پیام نور، جهرم.
۹. نایب، سعید (۱۳۹۵). ویژگی‌های تبیین در دستگاه نظری نهادگرایی جدید. اقتصاد تطبیقی (بررسی مسائل اقتصاد ایران). ۳۳(۱)، ۶۱-۸۳.
۱۰. نورث، داگلاس سی (۱۳۷۷). نهادها، تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی. ترجمه محمدرضا معینی. تهران: سازمان برنامه و بودجه.
۱۱. نورث، داگلاس سی (۱۳۹۶ الف). فهم فرآیند تحول اقتصادی. ترجمه میرسعید مهاجرانی و زهرا فرضی زاده. تهران: نهادگرا.
۱۲. نورث، داگلاس سی (۱۳۹۶ ب). خشونت و نظم‌های اجتماعی چهارچوب مفهومی برای تفسیر تاریخ ثبت شده بشر. ترجمه جعفر خیر خواهان و رضا مجیدزاده. تهران: روزنه.
۱۳. نورث، داگلاس سی، والیس، جان جوزف، وب، استیون بی، و وینگاست، باری آر. (۱۳۹۵). سیاست، اقتصاد و مسائل اقتصاد در سایه خشونت. ترجمه محسن میردامادی و محمدحسین نعیمی پور. تهران: روزنه.
14. Bohm, David (1951). Quantum Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
15. Chang, Ha-Joon (2007). Institutional Change and Economic Development. United Nations University Press.
16. Dolphijn Rick & Tuin Iris Van Der (2012). New Materialism: Interviews & Cartographies. Open Humanities Press, An imprint of Michigan Publishing, University of Michigan Library.
17. Oqubay Arkebe and Ohno Kenichi (2019). How Nations learn. oxford university press.
18. Rodrik, Dani (2007). One Economics. Many Recipes, Globalization, Institutions, and Economic Growth. Princeton University Press.
19. Salazar-Xirinachs, José Manuel; Nübler, Irmgard; Kozul-Wright, Richard (2014). Transforming Economies: Making industrial policy work for growth, jobs and development, international labor office, Geneva
20. Wendt Alexander (2015). Quantum Mind and Social Science: Unifying Physical and Social Ontology. Cambridge University Press.